"МОН САЛЬВАТ"

(Катальонська леґенда)

"... стародавню ж статую Пресвятої Діви Монсератської укрито в гірських схованках, як у часи маврів..." (Із часописів 1937 року).

"... Що ж Аль Кораном заборонено покланятися людським подобам, тому ухвалено: зображення Ум-Маріям) спалити. На місці ж ЇЇ храму поставити святиню Єдиного, Вічного і Всемогутнього — найменння його нехай буде благословенне."

Урядовець-мавр скінчив читання декрету. Пройшов між християнами спокійний, без о-хорони й без зброї. Переможці були певні:переможені приймуть усе без суперечок.

Хвилину тривала мертва мовчанка. Раптом загату тиші прорізав гострий жіночий зойк. І повінню полився плач у Божому Храмі.

— Мати Свята! Рятуй нас! — вирвалось голосне ридання і втопилось у загальному плачі.

— "Нас!"... "Нас"... не святощі не віру... а "нас"! — хитнулось серце в старого єпископа, Дом) Педра. І небесними громами впало з проповідальниці терпке — як і всяка гострота, — слово. Чернець-бенедиктин метав блискавками, слова аж підкидали його ветхим тілом похилим. Та очі "пастви" боязко оглядались, як оглядаються люди по громовому вдарі. І ті погляди тягли назад до дверей: одиниці й менші гуртки нестримно посувались до виходу.

Що ж... добре старому ченцеві, що його вже обіймає смерть! У нього — ні родини, ні майна. А хто ж, у цей час, має певність і в приятелі? Навіть у братові рідному? Хто впізнає маврського шпика-перекинчика, —

тут, у церкві?... Видима річ: Як же без них? Акарають? Тільки ж тих, хто без потреби з ними сперечається!

Дом Педро скінчив своє слово в порожній церкві. Залишився тільки єдиний слухач: молодий лицар Евриґон. Стояв навколішки перед статуєю Богоматері, вирізбленою евангелистом Лукою з темного дерева. — Аж здалека, — хто знає з яких країн, — привіз її сюди св. апостол Яків... І єдину в світі правдиву подобу Пресвятої Діви віддати на поталу невірним?.. Ні, ні! Цього не може бути! Чуда! Мати Пресвята! — не для нас! — Для Дитятка Твого треба чуда: захорони його!

Молитви юного лицаря перервали вояки. Простували до єпископа Дом Педра. Чемно поклонилися йому. Написано ж бо Пророком: — "Імана) шануй, хоч ворожого: Богові бо Єдиному він служить."

— Бунтівничі слова твої, християнський імане, мусять потягнути за собою кару. Вірний ти вірі своїй: згориш же завтра разом зі своєю святинею.

А маврський старшина оглянув струнку постать юнака Евриґона і промовив: — Якщо виречешся блудів своїх — знайдеш ласку перед обличчям володаревим: вояком його можеш стати.

Евриґонова рука сягнула до меча. Але вхопила тільки повітря: християнам, хочби й лицарського роду, заборонено було носити зброю...

— Перекажу твою відповідь володареві посміхнувся мавр і заграв вусом. — Залиши-ся тут. Може твоя Свята не дозволить згоріти в вогні твоєму вогняному серцю!

Застогнали тяжкі великі церковні двері, і замкнулися востаннє, навіки.

— Початок чуда, сину мій! — промовив чернець-єпископ. — Пресвята Діва післала тебе! Могутні твої молоді м'язи, і може вдвох підважимо камінь. Тоді ж, як за Іродових часів, "узявши дитину й матір його", сховаємо їх, доки не виповниться час...

— Боже! Меч вложи в цю руку! — підніс угору правицю Евриґон.

— Марний меч, сину, де вже не доходить слово до душі!

— Ніколи не марний меч, Отче! Навіть і там, де слова марні, він буде звеніти!

Ченцеві очі блиснули вогником. Дом Педро скрився в ризниці-захристії, а за хвилину сходив уже сходинами до нави. В його руках був стародавній толедський меч.

— Візьми! Належав він "непереможному" Дон Рамірові II., тому самому, сину, що ішов у бій "із невеликою кількістю людей, бо більше не мав їх",) і здобув Мадрид "з допомогою Провидіння Божого".

x) Мон Сальват, або Мон-серат — "Гора Спасения" — в горах Піренеях, де нібито переховується чаша св. І'раля.

) Ум-Маріям — це "Чорна Марія", назва, яку давали маври св. Діві Монсератській.

) Дом (не Дон!) це скорочення на "Домінус", титул бенедектинських отців.

*) Іман — по маврському: священик.

) За "Хронікою" Дон Хуан Міґуеля.

Лицар поцілував хрест дорогоцінного держака й сині відблиски блискучого леза. Обережно зняли з постументу статую Пречистої Діви. Була легка напрочуд. Дерево, з якого її вирізьблено, висохло на перець. Обгорнули найдорожчими ризами й почали підносити камінь-ляду, що закривав таємний вхід — так говорилося здавна! — підземну крипту-гроб-ницю ченців. Тяжка була кам'яна плита. Та велика сила молодих м'язів і безмежне завзяття палкого духа перемоги.

— Візьми, сину, свічі й ліхтар... ітимеш зі мною мовчки, бо ж понесу Святі Тайни...

Взяв Евриґон ліхтар, свічі, перев'язані ременем, перекинув на плече — як дроворуби несуть дрова — взяв на руки статую св. Діви, і почали спускатися до крипти. Слизькі від вогкости сходи вели додолу й додолу. Немов до осередка землі вели. Нарешті хідник розширився, став рівний.

Тьмяне світло свічки в руках єпископа облизувало стіни підземелля, що виглядало як велика миска: вузьке внизу й широке нагорі. Підземний шлях розгалужувався: широка шия вела просто мов тунель, вузенька мала сходи нагору.

Чернець вибрав вузенький шлях. За недовгий час хідник став рівний і широкий. Тоді єпископ обережно поставив свою святу ношу — "капсу" із Святими Дарами — на виступ у стіні, оперши її, як поставлений образ, до скелі. Взяв у лицаря ще свічку. Застромив світло в залізні кільця, що були в стіні. Світляні промінчики впали на залізні, поржавілі підойми. Єпископ молився, в Евриґонове вухо падало тихе шепотіння: — Ти бо Єдиний непомильний!.. Ти бо Єдиний непомильний!

По цих словах чернець підводив то одну, то другу підойму... Евриґон почув у кам'яній мисці, що була під ними, дзюрчання води. За мить, — і нестримний шум водопаду заглушив брязкіт і скрипіння залізних підойм. Було чути, як у темряву бурхливими потоками гнала вода. З різким

скреготом зачинились удолині важкі залізні шлюзи. Лицар зрозумів: чернець затопив хідник, а з кам'яної й найглибшої залі зробив озеро...

Невдовзі в хіднику потягло свіжим повітрям. Здалека замерехтіло бліде, блакитне світло. Ось і вихід. Удолині глибоке провалля. Перед очима — зубчастим, довгим силюетом стоять гострі — мов велетенська пила — нерівні скелі. Здіймаються до неба, виростають одна з одної... А за ними — бліда запона місячного сяйва... Барсельона — далеко, і не видно її 11)...

Втікачі почали креслити провалля стежка-ми-серпентинами, аж вийшли на ширший шлях. Не стримувались, не відпочивали. Тільки перед світанком спинив їх на мить дзвінкий ослячий крок у лункій тиші: був рівний і спокійний. Безпечний їздець дрімав у сідлі. У щілині між скелями показався білий плащ маврського вояка. Вузеньким клесом в'ється доріжка над прірвою. Сховатись нема де. Відступити? Хіба тільки в смерть! Над стежкою — стрімка скеля.

Евриґон обережно спускає на землю святий тягар, поспішно робить кілька кроків уперед і влипає в заглибину скелі.

6) Перша святиня в честь Пресв. Діви Монсератської була в місті Барсельоиі.

) Мон Сальват — "Гора Спасіння" — по другому боці Піренеїв, напроти Мон Серату. Зчасом мешканці Піренеїв дають цю назву і Мон Сератові.

Ось вихилилася біля нього голова білого ослика. Ліва лицарева рука вже тримає його за храпи. Права блиснула в повітрі. їздець на мить розкинув руки під своїм білим плащем і, мов лунь-птиця, — без крику й без стогону шугнув у провалля.

Чернець спустив очі: — Людина?... Ні, ворог народу й віри... Твій суд, Боже!.

Мовчки примістили на сідлі святу статую. Прикрили її ризами і подалися вгору. Все вгору!

Не оглядались: у прірві бо — смерть, у долинах — неволя. А в небі — саме над шпилем Мон Сальватор) — світила велика, ранішня зоря. — Одинока і ясна...

Таємні гори Монсальватські, загадкові стежки до них... А в тих горах сховано Святиню Велику: Святий Ґраль. Майстерну чашу з пречистою Кров'ю Христовою... Тут найдеться і певна схованка для Святої Діви й Дитятка Ісуса.

Евригонові здається, що душа розкрила широкі, мідні крила. І рветься — вільно! в безмежні простори, в ті, що поза світом, поза стражданням, неволею, небезпеками, болем і кривдами....

Зникає бо світ для того, хто наближується до святого Ґраля. Але ж і той зникає для світу, хто йде до святої чаші: від тієї ночі ніхто більше зі смертних не бачив ані лицаря Евриґона, ні єпископа Дом Педра. Не бачив також і дерев'яної постаті Пресвятої Діви Монсератської, вирізьбленої святим Апостолом Лукою...

Вранці ляг у попелі барсельонський храм Богоматері. Ворог був певен, що згоріла в ньому і свята статуя "Ум-Маріям" — і ветхий чернець із лицарем юнаком.

А в горах розповідали: пастухи бачили чудо!

— Пречиста Діва тікала до Єгипту!.. Як за царя Ірода! Старенький, сивий, похилений святий Иосиф провадив білого ослика. Зоря вифлеємська світила їм, — указувала путь. А за ними — виблискуючи

мечем, — ішов, охороняючи святу Родину, — архангел Михаїл... Ні! Не взяти Іродові Святої Діви з Дитятком!...

І минали століття, зростало забуття покоління за поколіннями.

На місце старих приходили нові пастухи.

Як і перед тисяччю літ, грілись вони біля багаття та дивились на ясні зорі... Що незмінне в житті?

— Ясні зорі на небі та вбогі пастухи на землі.

І знову те саме: догоряє багаття... нема більше хмизу... З'їли хліб... Навколо — лише ніч безпросвітня!

І знову — як завжди: у темряві світає! Чи мариться лише? Може сниться?.. А світло дужчає...

— Вогонь!... Може там мають і хліб?

І приваблені чарівним словом "хліб", пішли до світла.

У темній скелі — ясна печера. А в ній — Свята Діва сидить. З обличчя темна, як мешканці гір, у шатах сяйливих — як мешканці неба. Святу Дитину на колінах тримає. А Ісу-сик рученьки простягає, голосочком срібним кличе: — Ідіть до мене, ви всі, змучені, обтяжені, голодні...

Біля Дитини молиться святий пустинник — похилий, увесь прозорий — камінь скелі крізь нього видно.

А обіч, опершись на блискучий, незаржавілий меч, — чекає лицар...

І знову, як раніш, — пастухи падають на обличчя свої, кланяються чуду. І несуть у долину радісну вість: — Моліться: в горах святитель! Очікує вождь! І Мати Божа в зоряному вінку повернулася з Єгипту... Йде спасіння з Мон-Сальватора, де сховано Слово і Меч...

Доки ж серце скель милосердніше, як серця людські?

Доки ж треба горам скривати від людей — Дитину Святу й Матір її?...